

МАЛИЙ СЛОВНИК ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

К.: "ЛІБідь", 1997. - 464с.

Довідкові видання з національної історії належать до особливого виду наукової літератури, в якому провідне місце посідають проблеми добору, фіксації та формалізації емпіричного та теоретичного матеріалу, що має адекватно репрезентувати наявний стан, загальний рівень та основні тенденції розвитку історичних знань. Така специфіка видань зазначеного профілю зумовлює їх залежність не тільки від пізнавальної ситуації, що склалася в історичній науці на поточний момент, а й від соціокультурних умов, в яких відбувається процес наукового розвитку. Відтак метаморфози нашої перехідної доби позначилися й на довідкових виданнях останніх років. Введення до наукового обігу великої кількості джерел, трансформація усталеної за радянської доби дисциплінарно-галузевої структури історичної науки, побудованої на засадах сумнозвісної формацийної п'ятичленки, поширення здобутків наукової думки західного світу та дослідників з української діаспори, зокрема перевидання ряду відомих історичних студій, докорінно змінили пізнавальну ситуацію 90-х років. Водночас сучасна українська історіографія стала своєрідним свідком та очевидцем утворення нової історичної реальності, зокрема етнополітичного ренесансу на теренах колишнього СРСР. Зазначені соціокультурні впливи, з одного боку, сприяли поширенню стереотипів романтизації національної історії, які часто-густо зустрічаємо в публіцистиці та суспільній думці, з іншого, — виробленню скептично-негативного, релятивістського ставлення до колишніх революційних підходів у поясненні та інтерпретації історичного минулого, що позначило одну з основних тенденцій сучасного розвитку наукової думки — повернення до консерватизму. Означені метаморфози наукового процесу цілком змінили співвідношення між фундаментальною та актуальною структурою вітчизняних довідкових видань, зокрема між загальноновизнаним, усталеним теоретичним і емпіричним матеріалом та таким, що увійшов до наукового обігу на хвилі заповнення "білих плям" наприкінці 80-х — на початку 90-х років. Останній потребує тривалої часової перспективи для наукової апробації та адаптації результатів досліджень для широкого суспільного загалу, зокрема щодо ступеня конструктивності пропонованих підходів, гіпотез, концепцій та вірогідності новітніх фактографічних відомостей. Вказані проблеми дозволяють скласти певне уявлення про загальний спектр проблем, які доводиться опрацьовувати дослідникам при підготовці новітніх довідкових видань. Щодо проблеми актуалізації видань зазначеного профілю з перспективи власне суспільних потреб, то їх необхідність очевидна, зокрема для поліпшення навчального процесу шкільної та студентської молоді, в середовищі якої інколи доводиться почути вражаючі, а подекуди й просто фантастичні "відкриття" з національної історії.

"Малий словник історії України" — результат праці великого авторського колективу (понад 160 дослідників) Інституту історії України Національної академії наук України із залученням провідних фахівців інших наукових установ та вищих навчальних закладів. Це довідкове видання призначене для найширшого загалу читачів, зокрема для учнів, студентів, викладачів та всіх шанувальників української історії. Таке фахове призначення "Малого словника" зумовило й відповідний вибір форми викладу -- матеріал подано у вигляді стислих інформаційних довідок з об'єктивістським висвітленням питань та відсутністю домінуючих оціночних критеріїв. У словникових статтях відсутні специфічна наукова термінологія, довідково-бібліографічний апарат та перехресна система посилань. Зазначимо, що автори використали здебільшого так звану

"родову термінологію", тобто безпосередньо ту, що вирізнялася зі світу історії для позначення конкретних подій, явищ та фактів історичного минулого. Тому словникові довідники приступні для читачів з різними освітніми рівнями та ступенями підготовки.

Видання розпочинається з "Передмови" академіка В. А. Смолія та "Короткого історичного нарису" доктора історичних наук С. В. Кульчицького, в якому висвітлюються основні етапи українського історичного процесу. Серед найважливіших проблемно-тематичних блоків, які складають основу видання, протодержавні та державні утворення на території України, вищі органи державної влади та управління, урядові установи, національно-державна символіка (атрибутика), адміністративно-територіальний поділ, історико-географічні регіони та українські етнічні землі поза межами нашої країни. Ряд статей присвячено іноземним державам, до складу яких входили українські землі. Чільне місце відводиться також політичним партіям, громадським рухам, культурно-національним об'єднанням, соціальним прошаркам, верствам та станам українського суспільства, етнонаціональним спільнотам, історії церкви та релігії, військовій історії, історії української культури, історії еміграції та діаспори, дипломатичній історії України та історії міжнародних зв'язків тощо. Значну частину словникових матеріалів присвячено найвідомішим особистостям національної історії, котрі вже пішли з життя, - кершникам держав, політичним, громадським, військовим, релігійним, культурним та іншим діячам. Принагідне зазначимо, що ряд словникових статей подають інформацію про осіб, події, культурно-історичні явища, ситуації та процеси, які ще донедавна з відомих причин були або вилучені з довідникових та енциклопедичних видань, або невідомі навіть для більшості дослідників.

Таким чином, словник (на відміну від ряду довідників з історії України, які побачили світ останнім часом) за репрезентативністю поданого у ньому матеріалі наближається до енциклопедично-довідкових видань малого формату. За проблемно-тематичним розподілом його структура відносно рівномірно охоплює всі періоди української історії. Хронологічно більшість довідок, які подаються в "Малому словнику", обмежені періодом до 1991—1992 рр. Однак в окремих статтях подається стисла інформація про долю органів влади, організацій, установ після зазначеного терміну, що дає можливість читачеві простежити за процесом їх еволюції та трансформації в незалежній Україні.

Словникові статті в цілому виконані на належному фаховому рівні, хоча в них і трапляються окремі друкарські й недрукарські огріхи. Однак, у жодному разі вони не перекреслюють великого позитивного значення цього видання. "Малий словник" деякою мірою компенсує хронічну нестачу довідників та енциклопедій з української історії і добре прислужиться всім шанувальникам вітчизняної минувшини. Слід підкреслити, що в Україні на відміну від ряду європейських країн (наприклад, Польщі) й до сьогодні практично відсутня традиція систематичного видання словників з української історії, призначених не тільки для фахівців-істориків, а й для загальнонаціональної аудиторії. Сподіваємося, що поява "Малого словника історії України" спричиниться до започаткування цієї вкрай необхідної традиції для української громадськості, культури та науки.

О. В. ЯСЬ (Київ)